

به نام خدا

کیمیای سعادت

امام محمد غزالی

به سعی و اهتمام

پروین قائمی

www.ketab.ir

غزالی، محمدبن محمد، ۴۵۰ - ۵۰۵ ق.م.
کیمیای سعادت / امام محمد غزالی؛ به سعی و
اهتمام پروین فانی - تهران: پیمان، ۱۳۸۲.
۹۶ س.

ISBN:978-964-5981-59-2

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا .
۱. اخلاق اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴ .
۲. تصوف -- متون قدیمی تا قرن ۱۴ . ۳. نثر فارسی
قرن ۱۷ . الف، ب، نامی. پروین. ۱۳۸۱.
ب. عنوان.

۲۹۷/۶۱

HP227/35/44-59
1382

۵۳۲۷ ۸۲ م

سازمان ملی ایران

نشر پیمان

کیمیای سعادت

امام محمد غزالی

به سعی و اهتمام پروین فانی

ویراستار: مریم لاهه مدنی

حروفچینی: پروانه طاهری

چاپ: گلبن

لیتوگرافی: کلفام

تیراژ: ۵۵۰ نسخه

نوبت چاپ: هفتم ۱۳۹۵

قیمت: ۵۳۰۰۰ تومان

ISBN:978-964-5981-59-2

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۹۸۱-۵۹-۲

تهران - میدان انقلاب، خ کارگر جنوبی، خ روانمهر، پلاک ۱۶۰

تلفن ۶۴۹۹۱۸۴ دورنگار: ۶۴۰۰۹۳۱

حضرت الاسلام ابو حامد محمد بن محمد غزالی طوسی در سال ۴۵۰ هجری در طابراز طوس به دنیا آمد. پدرش محمد بن محمد مردی متعبد بود و پیشه بافندگی داشت و لقب غزالی از همین پیشه پدر اوست. محمد دو پسر داشت: یکی محمد و دیگری احمد. این دو پسر پس از فوت پدر تحت سرپرستی ابو حامد احمد بن محمد رادکانی قرار گرفتند. محمد غزالی از رادکانی مقدمات علوم دینی و ادبی را در کودکی فرا گرفت و پس از آن به تحصیل در طوس و جرجان به نیشابور رفت و در خدمت امام الحرمین ابوالمعالی جوینی، فقیه و متکلم بزرگ شافعی به تحصیل پرداخت و فنون جدل و خلاف کلام و مقدماتی از فلسفه را آموخت و هنوز بیش از بیست و هشت سال از عمر او نگذشته بود که در علوم و فنون متداول زمان یعنی در ادب و فقه و اصول و حدیث و درایت و کلام و جدل و خلاف و امثال این علوم ادبی و شرعی استاد مسلم شد و با این حال تا سال فوت ابوالمعالی جوینی خدمت او را ترک نگفت و بعد از آن در نزدیکی نیشابور به خدمت خواجه نظام الملک طوسی که آوازه فضل وی را شنیده بود، پیوست. نظام الملک مقدم او را گرامی داشت و در محضر خود مناظره‌ای میان او و فقها ترتیب داد و بر میزان فضیلتش آگاه شد و هشت سال بعد منصب تدریس در نظامیه بغداد به او محول شد، در حالی که تازه به سن سی و پنج سالگی رسیده بود.

غزالی از سال ۴۸۴ چهار سال در بغداد به تدریس و تذکر و وعظ و مناظره و

تألیف و تصنیف اشتغال داشت و در همین مدت سرگرم مطالعه در کتب فلاسفه، خاصه ابوعلی سینا نیز بود. در سال ۴۸۴ یعنی در ۳۹ سالگی، تحولی در روح او پدید آمد، چنان که دست از مقامات دنیوی برداشت، برادر خود احمد غزالی را در تدریس نظامیه جانشین خود قرار داد و در ظاهر به قصد سفر حج و در باطن به اندیشه سیر و سلوک و مجاهدت و ریاضت، از بغداد بیرون رفت و از سال ۴۸۸ تا ده سال بعد در شهرهای شام و جزیره و بیت المقدس و حجاز به سر برد و در تمام این مدت پیوسته به زهد و ریاضت و تألیف و تصنیف اشتغال داشت تا در سال ۴۹۸ به توس برگشت و یک سال بعد به درخواست سلطان سنجر و الزام وزیرش فخرالملک در نظام الملک از توس به نیشابور رفت و در نظامیه آن شهر به تدریس پرداخت و تا سال ۵۰۰ در این سمت باقی بود.

در این سال غزالی به طوس بازگشت و در خانقاه و مدرسه‌ای که نزدیک خانه خود داشت به ارشاد و تعلیم شاگردان اشتغال ورزید و دیگر دعوت‌های پیگیر سلاطین و رجال را برای تدریس در مدارس نظامیه نیشابور تا بغداد نپذیرفت و به درگاه سلاطین نرفت و از هیچ کس مالی نپذیرفت. همچنان در زهد و قناعت زیست تا در سال ۵۰۵ در توس درگذشت و در طلب آن خاک سپرده شد.

عجیب آن که غزالی که روزگاری در صدد تکفیر مسلمانان بود و بشدت بر آنان می‌تاخت، خود بعد از بازگشت از سفر ده‌ساله و بیان زندگی جدید که چاشنی عرفان داشت، دچار حملات سخت متعصبان خراسان شد و او را ملحد و زندیق خواندند و از راه‌های گوناگون در صدد ایداء او برآمدند.

آثار زیادی در کلام و تفسیر و تصوّف به عربی دارد و آثار مهم او به پارسی عبارتند از: مکاتیب پارسی، کیمیای سعادت، نصیحة الملوک. غزالی صرفنظر از وجوه مختلف اهمیتی که در ادبیات فارسی دارد، در نثر نیز صاحب مقام و مرتبه والایی است. او نثری شیوا، پخته، ساده، گیرا و پرمغز دارد. روانی کلام او بقدری است که حتی استدلال‌های عقلی را نیز در نهایت آسانی بیان می‌کند، با این

همه رعایت ایجاز از مختصات کلام اوست. مهم‌ترین اثر غزالی کیمیای سعادت است که خلاصه‌ای از احیاءالعلوم است و غزالی آن را پس از سفر ده‌ساله‌اش میان سالهای ۴۹۰-۵۰۰ هجری نوشت. غزالی این کتاب را در چهار عنوان نگاشت و بر چهار رکن نهاد. چهار عنوان او شناختن نفس خویش، شناختن حق تعالی، شناختن دنیا، شناختن آخرت و چهار رکن آن عبادات، معاملات، بریدن عقبات راه دین و منجیات است.

غزالی می‌خواهد به وسیله کیمیای سعادت، انسانها را از صفات ناقص پاک کند و به صفات کمال بیاراید تا او از همه چیز گسسته شود و خود را بتمامی به خدای بسپارد و در آن محو گردد و نهایتاً به همان سعادت که غایت صوفیان است برسد. اگرچه این کتاب نگاه رأ کتابی اخلاقی و مبتنی بر دین است، غزالی در آن در حقیقت نظر خانقاهیان را دنبال کرده و اندیشه خود را، آن گونه که پس از تحوّل روحی دریافته بود، به کار برده است.

از دیگر آثار غزالی، نصیحة الملوك است که مؤلف آن را به سال ۵۰۲ برای سلطان سنجر که از او به ملک مشرق تبریز می‌گفت، نوشت، بنابراین تألیف کتاب در اواخر حیات او صورت گرفته و شامل اندیشه‌های وی در پایان زندگی است. موضوع کتاب حکمت علمی و بر مبنای دین است و بر روشی است که روش حکمای مشاء را که معمولاً در کتب حکمت به کار می‌برند، ندارد. غزالی این کتاب را در هدایت و راهنمایی پادشاه و درباریان او نوشته، نخست اصول اعتقاد و ایمان سخن گفته و آنگاه ابوابی را در سیرت شاهان و وزیران و دبیران و در حکمت دانایان آورده است.

نصيحة الملوك هم به فارسی و هم به عربی ترجمه شده است. همچنین ترجمه ترکی آن نیز مکرراً صورت گرفته است.

فضائل الانام من رسائل حجة الاسلام مجموعه مکاتبات فارسی غزالی است که پس از مرگ وی توسط یکی از نزدیکانش گردآوری شده است. در این کتاب

نامه‌هایی از معاصران غزالی که غزالی بر آنها جواب نوشته نیز وارد شده است و به هر حال مجموعه ذی‌قیمتی است که نه تنها بسیاری از نکات زندگی‌انی آن مرد بزرگ را روشن می‌کند، بلکه نمونه‌های بسیار خوبی از رسائل اخوانی و دیوانی فارسی را در نیمه دوم قرن پنجم نگاه داشته و حفظ کرده است. نامه‌های غزالی در این مجموعه بعضی در دفاع از عقاید وی و تقریر مقالات خاص او نگاشته شده و بعضی دیگر خطاب به پادشاهان عصر و وزراء و امرا و علمای آن روزگار است.

غزالی در این نامه‌ها بیش از سایر منشآت خود از تمثّل به آیات و احادیث بهره برده است. کتاب فضائل‌الانام پنج باب و شامل بابهای زیر است:

باب اول نامه‌های مستند که به ملوک و سلاطین نوشته شده‌اند، باب دوم نامه‌هایی که برای وزیران فرستاده شده‌اند، باب سوم نامه‌ای که به فقها و ائمه دین نوشته است و باب پنجم در مسواریت و اعطای اوست. مؤلف در ابتدای باب‌ها و نامه‌ها یا بعد از آنها توضیحاتی را افزوده است که از حیث اطلاع بر احوال غزالی اهمیت وافر دارد و خود نمونه خوبی از نثر اوایل قرن ششم است.